

Lith weer 'Dorp aan de rivier'

In Lith vloeien werkelijkheid en verbeelding samen. Eerst was er het plaatsje zelf, een onbeduidende spat op de Maasoever. In 1934 verscheen daarover de geruchtmakende roman 'Dorp aan de rivier' van de Deurnese schrijver Antoon Coolen. Daarna kwam de gelijknamige film van Fons Rademakers de zaak op zijn kop zetten. En nu wordt onder dezelfde titel een toneelstuk gebracht, dat aan de dorpsgebeurtenissen een eigen, theater draai geeft. Lith laat het inmiddels allemaal graag over zich heen komen.

door Peter van Vlerken

De lach van veerman Peer Witzel rolt over het Maaswater. Hij heeft goeie zin, zoals altijd eigenlijk. Tien tot dertien keer per uur vaart hij uit, navenant er mensen van Lith naar de overkant willen. Of terug. Als veerman moet je over het juiste heen en weer-gevoel beschikken, vindt hij. „Dan is dit het mooiste werk van de wereld.“ Kortstondige ontmoetingen, daar houdt hij het meeste van. „In weinig tijd zoveel mogelijk verhalen vertellen en aanhoren.“

Negentien jaar doet Peer dit. „Alle seizoenen zie ik langskomen.“ Op zijn pontje staat de tijd even stil. Zo ervaart hij dat. Natuurlijk kent hij Nardje de Wit. Je zou Peer diens opvolger kunnen noemen, al was Nardje een romanfiguur van lang geleden uit 'Dorp aan de rivier' van Antoon Coolen. Nardje moest in een barre winter dokter Tjerk van Taeke overzetten, omdat aan de andere kant een vrouw in barenstroom verkeerde. Maar het ijs lag te dik, waarop de dokter het er maar te voet op waagde en het halve dorp op de dijk bijeenkwam om met de nonnekens te bidden voor zijn behouden terugkeer.

Voor een dokter hoeft de huidige veerman zelden of nooit meer in touw te komen. En vriezen doet het nooit meer zo hard dat de Maas dicht ligt. Op het veer probeert Ans Jager, scriptschrijfster en decorontwerpster van de omvangrijke toneelproductie 'Dorp aan de rivier', Peer over te halen mee te spelen in het stuk. Ze biedt hem een rol aan waarin hij mag rommelen met de dochters van Mammeke van wie

Coolen in zijn boek suggereerde dat ze in de prostitutie zaten. Daar heeft Peer vanzelfsprekend oren naar, maar hij blijkt op de speeldagen allerlei verplichtingen te hebben. „Ik ben ook nog dorpsomroeper, moet je weten.“

Mammeke was een van de vele andere markante personages uit 'Dorp aan de rivier'. De dokter kwam regelmatig bij haar langs omdat de syfilis langzaam maar zeker haar gezicht wegvrat. Coolen liet haar zeggen dat ze de ziekte had opgelopen nadat ze vreemd was gegaan met wisselende zeelui, maar de dokter wist wel beter. „Alle syfilislieders liegen.“ Haar man had haar besmet, maar Mammeke bleef hem hardnekkig in bescherming nemen tegen dorpspraatjes. Uit schaamte droeg zij over haar misvormde hoofd altijd een doek, die er na een weddenschap door Pale Pie vanaf werd getrokken. „Dat wordt nog een hels karwei voor de grime“, voorspelt Ans, die in deze scène een van de vele theatermogelijkheden voor het stuk ziet.

Heeft Mammeke werkelijk bestaan? Of was zij een verzinsel van Coolen, of misschien van zijn vriend dokter Hendrik Wiegiersma die de schrijver sterke verhalen uit Lith vertelde? Hendrik, legendarisch huisarts/schilder te Deurne, groeide er op als een van de zonen van Jakob Wiegiersma, even legendarisch huisarts te Lith. Naar beider uitgesproken karakters is volgens Ans dat van Tjerk van Taeke gemodelleerd. Dat ook Mammeke echt heeft geleefd, daar is zij van overtuigd. Hoewel zij zelf niet van Lith is, kan zij het witte huisje aanwijzen waar Mammeke ge-

De legendarische snoek zoals kunstenaar Willem Steenbeek die zag.

woond heeft: aan het Vrouwenstraatje, op nummer 42.

Maar hoe zit het met Pale Pie, wiens schedel na zijn daad volgens Coolen door een van de zonen van Mammeke met een hakbijl werd gekleefd? Stak de dokter echt een speld in zijn blootgelegde hersenen om aan zijn vriend, de stroper Cis den Doove – die zo doof nog niet was, want hij kon de hazen horen zuchten –, te laten zien welke ledematen daarop reageerden? En richtte Van Taeke ook dagelijks onder het visiterijden zijn dubbelloops jachtgeweer op Piet van den Oudendijk, omdat hij de doktersvrouw had belasterd? Het is allemaal zo levensecht beschreven – Piet werd zodanig gek van de bedreigingen dat hij in het vlakbij gelegen Coudewater moest worden opgenomen – dat het wel waar gebeurd moest zijn.

Of toch niet? Volgens Lithenaren klopte het van geen kanten dat twee molenaarsknechten zich verhiengen en een molenaar werd vermoord, waardoor de molen verdoemd werd verklaard. Nee, in Lith waren ze aanvankelijk niet zo blij met het boek van Coolen, omdat de mensen vonden dat ze er niet best vanaf kwamen. Katholieken voelden zich in de kuif gepikt door de vrijdenker Van Taeke, die zei er jeuk van te krijgen als hij de pastoor zag. Niet minder dan vijf keer liet de schrijver iemand uit het dorp voor de rechtbank in Den Bosch verschijnen, onder wie vanzelfsprekend Cis, wiens strikken in beslag werden genomen. Messentrekkers uit Oss, dat waren slechte mensen, maar toch niet die van Lith?

„De mensen hier waren ronduit sceptisch over het boek van Coolen“, zegt Harold Schraven, regisseur van het toneelstuk en afkomstig uit het dorp. „Maar later is de scepsis overgegaan in trots“, weet hij ook. Naarmate 'Dorp aan de rivier' een ongekende bestseller werd, steeg ook de bekendheid van Lith. De trots nam alleen maar toe door de film die Fons Rademakers precies vijftig jaar geleden uitbracht. Dat de aller-eerste speelfilm die – dankzij steun van Ingmar Bergman – in Nederland was gemaakt, zich uitgerekend in Lith afspeelde... „De mensen die erin figureerden, kregen vijf gulden per dag“, verklaart Ans de toegenomen waardering, „een heel bedrag in die tijd“.

Wat nou echt is en wat verzonnen, is in de loop der tijd diffuus geworden, ook in Lith zelf.

Een ander twijfelgeval bijvoorbeeld is de legende van de snoek, die als een monster van Loch Ness rondwaarde in de Kapelse Wiel en een zonsverduistering veroorzaakte toen hij over de dijk de Maas in dook. Is die legende in Lith ontstaan en heeft Coolen er voor zijn boek dankbaar gebruik van gemaakt, of werd het pas een verhaal in Lith nadat het door Coolen was verzonnen?

Ans Jager zegt te vermoeden dat het is ontstaan in de visclub en dat de snoek onder het genot van spiri-

Gezicht op Lith.

tualiën steeds groter is gegroeid. „De mensen maakt het niet uit. Ze geloven het graag.“ Dat geldt ook voor de scenarioschrijfster. Ze laat zich ook hier leiden door de theater perspectieven die de tot Broederschap van de Snoek omgedoopte visclub biedt. De snoek is inmiddels zodanig omarmd door de dorpsbewoners dat hij de mascotte van Lith is geworden. Hij prijkt boven de deur Rademakers als dank geschonken plaatsnaambordjes en kunstenaar Willem Steenbeek heeft er een beeld van gemaakt dat uit de straatstenen oprijst. Minder gelukkig zijn sommigen in Lith met de gang van zaken bij café Moira, waar de Broederschap tot voor een jaar of vijf bijeenkwam. De vorige kroegbaas hield de legende van de snoek zodanig fanatiek in stand, dat er dagelijkse drie bussen vol toeristen langskwamen. Maar de nieuwe eigenaar liet er zich weinig aan gelegen liggen en heeft de naam van het café tot verdriet van de Heemkundekring intussen veranderd.

Het zal het toneelstuk niet hinderen. Net zo min als het feit dat de Kapelse Wiel is gedempt en op die plek een nieuwbouwwijk is verzezen. En net zo min als over de verwarring die is ontstaan is over de dokterswoning van Van Taeke.

Coolen liet de dokter het huis afbreken nadat hij zijn praktijk in Lith moest opgeven. Rademakers vond het mooier om de notariswoning voor doktershuis te laten doorgaan. Maar Ans laat het echte huis zien. Het staat nog wel degelijk recht overeind op de Lithsedijk.

Vlak voor de voordeur, op een weiland aan de waterkant, zullen plankieren worden gebouwd waarop het toneelstuk zes keer wordt uitgevoerd voor naar schatting drieduizend toeschouwers. Het speelveld is zo groot dat Van Taeke er met paard en wagen kan rondrijden. De plaatselijke busonderneemer, een van de honderd acteurs, heeft de hoofdrol van dokter gekregen en is bij de plaatselijke manege al aan het oefenen.

Zowel de scenarioschrijfster als de regisseur nemen het boek van Coolen als uitgangspunt. „We gaan de nostalgische sfeer oproepen van het dorpsleven van begin vorige eeuw met al zijn eigenaardigheden, humor, armoede en strubbelingen met het water“, beleeft Harold „De ondergaande zon krijgt het publiek er als gratis decorstuk bij“, belooft Ans op haar beurt.

Naast het boek van Coolen en de film van Rademakers zal het toneelstuk ongetwijfeld weer een eigen verbeeldingswereld oproe-

Het voormalig woonhuis van dokter Jakob Wiegiersma op de Lithsedijk.

pen. De rivier is daar verder onverstoort onder. Het was en is zoals Coolen schreef. „De Maas ligt langs dit dorp. Zij komt er naar toe gestroomd. Zij vloeit er vriendelijk langs. Zij buigt er zich weer van af.“

Op het veer denkt Peer na of hij misschien toch zou kunnen meedoen aan het stuk. Eigenlijk kan hij niet. Zijn baas moet hem ervoor uitroosteren. Het veer van Lith mag dan worden stilgelegd tijdens de voorstellingen – hergeen uniek is –, elders langs de Maas wachten ongetwijfeld mensen om te worden overgezet. Een paar dagen later blijkt Peer het toch te hebben klaargespeeld vrijaf te krijgen voor de opvoering. Dat wordt nog lachen als hij straks met de dochters van Mammeke aan de gang gaat.

S Toneelstuk 'Dorp aan de rivier', te zien op 8, 9, 10, 15, 16 en 17 juni in de openlucht op Maasoever in Lith. Reserveren via www.dorpaanderivier.nl of 0412-482828. Expositie Hendrik Wiegiersma, tot 18 juni in galerie/café De Artist, Kerkstraat 1 in Lith. Open vrij.-zo. Van 12-24 uur.

Toneelspelers repeteren voor het stuk 'Dorp aan de rivier'. foto's Peter van Huijkelom

Het Vrouwenstraatje met het witte huisje van Mammeke.

